

Bóna László

A HÁBORÚ ÉS A HÉTKÖZNAPOK

Az első világháború hatása a hétköznapi életre Besztercebányán

Előszó

Tanulmányom három eltérő forrásból igyekszik megközelíteni a hosszú XIX. századi Felső-Magyarország egyik legdinamikusabban fejlődő városának – Besztercebányának – háborús megpróbáltatásait.¹ Az alfejezeteket tematika szerint csoportosítottam, felhasznált forrásaim pedig a fennmaradt, kissé szűkmarkúbb adminisztráció és a vármegye, illetve minisztériumok leirataiból álló primer forrásokból, valamint a sokkal színesebb helyi sajtóból áll. Besztercebánya városa, élen járt a magyarosodási folyamatban, azon városok csoportjába tartozott, melyek a legrohamosabb ütemben magyarosodtak.²

A háborús helyi sajtó általános jellemzése

A dualizmus kori Besztercebánya sajtója rendkívül gazdag.³ A napilapok nem maradtak fent a Besztercebányai levéltárban, a hetilapok közül pedig két-három, kb. 500 példányszámú lap jelent meg.⁴ A városban egyedül csak magyar politikai lapok és nyomtatványok jelentek meg.⁵

1 Beluszky Pál funkcionális városhierarchia-rendszerében Besztercebánya a teljes körű funkciókkal rendelkező megyeszékhely kategóriájába sorolva a 23. legjelentősebb magyarországi településként szerepel.

2 lásd: BÓNA László: *Besztercebánya etnikai változásai a 19. és a 20. század fordulóján. Városi asszimilációs folyamatok történeti-demográfiai elemzése.* In: *Közösség és identitás a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VII.* Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014. 34-59. pp. ISBN: 978-615-5389-39-9. http://www.martonaron.hu/images/institutes/masz/hh7_book_archiv.pdf.

3 Štátný Archív Banská Bystrica, (a továbbiakban ŠABB) Besztercebánya és vidéke: 1915-1916 feléig van meg, majd pedig 1917. Laptulajdonos: Sonnenfeld Mór. Figyelő 1915-1919. Laptulajdonos: Shweng Lajos. 1916. elején megszűnik (indoklás: harmadik főszerkesztő a fronton, munkatársaink nagy részre harcol... Csupán 1917 júliusában indul újra a kormányválságkor). Politikai hetilap.

4 ŠABB. Zvolenská župa, 207/1598 fascikel, 134 doboz. Sajtó figyelése: Magyar királyi belügyminiszter, 315. res. Budapest, 1895. március 6.

5 ŠABB, Mesto Banská Bystrica (a továbbiakban MBB) 20. 308-eln. 1915 Zólyom vármegyei alispánjától.

Már 1909-ben háborús hírek terjengtek a városban, melyek ismét középpontba kerültek 1912-ben, hiába próbálta a városháza ezeket megfékezni, nem sok sikerrel. Ugyanekkor a vármegye a lovak tömeges vásárlását az oroszok számára megtiltotta.

A Nagy Háború kitörésekor az újságok főcíme háborúpárti: „a nagy háborút isten segítségével megnyerjük”, „csak a gyenge bukik el” hangulatú vezércikkeket közöltek. A hetilapokban megtalálhatóak anyakönyvi közlemények, születettek névsora, eljegyzési hírek, rovatok az egyházi szertartásokról, beteg kanonokról, vármegyei méltóságok látogatásairól, rovat „a bennünket érdeklőleg” előléptetésekről a hadseregnél, pár reklám és a legfontosabb hivatalos közlemények, sok hirdetés – főleg budapesti országos napilapokra, irodalmi lapokra vonatkozóan.⁶ A népfelkelők behívása is lépten-nyomon visszaköszön a hasábokon, vagy ájtatóságok a béke visszaállításáért, különösen a harcok elején. A magyar misék mellett a tótajkú híveknek is rendszeresen tartottak istentiszteletet, német misék viszont ekkor már nem voltak a városban. Négy-öt hónappal a harcok kezdete után megjelentek a harctéri naplók, besztercebányai katona naplójából részletek, hadilevelek; tehát a közönség értesült arról, hogy a katonák a föld alatt laknak, így tehát szembesültek a kemény valósággal. Ezenkívül a nagy temetési cikkek, hősi hallottak, emellett rendkívül sok jótékonyági gyűjtés, műsor, adományközlés, a hadisegélybélyeg használata néha két-három ízben is számonként ismétlődik. Gyakran írtak hadiszemlékről, közzjogi méltóságok gyakori kórház látogatásairól, országos leveleket is közölnek, ha azokban helybeliek orosz fogságáról derült ki hír. A sajtó alapjában véve a város és a szűken vett kb. tíz kilométeres környékére cikkezik, a városok közül pedig főleg Breznóbánya és Zólyom jelent meg Besztercebánya vonzáskörzetében. Állandó, háborútól független jellegű problémákat okozott továbbá a környékbeli három-hat éves kisgyerekek vízbefúlása, mely gyakorlatilag kéthavonta megtörténik, a vízbeesések pedig kb. kétheti rendszerességgel fordultak elő. Az egyesületi és a közéleti tevékenységben jelentős szerepet játszott a színház és a zene, a helyi mozgóképszínház, melyben a *Háború híradóját* és különféle harctéri jelenteteket vetítettek, továbbá a jótékonyági estek szervezése.⁷ Az adományok nyugtázása természetes, sőt elvárt jelenség, az adományokat ugyanis több ízben úgy kérik, hogy azokat „hírlapilag nyugtázni fogják”.⁸ A névtelen adományok egyébként 1% alattiak, és többnyire nagyobb összegek. Az adományok azonban 1915 tavaszára érezhetően apadni kezdenek, a kezdeti lelkesedésnek alig harmada, negyede tapasztalható.

A helyi sajtót már a dualizmus második felében, így legkésőbb 1895-től, csakúgy, mint a többi felvidéki városban, figyelték. A lapok forgalmát, a postát, a röpiratokat, később a hazatérő szlovák egyéneket, az agitátorokat is megfigyelés alatt tartották.⁹ Tehát a háború idején kiadott rendeletek, melyek ezeket a mozgalmakat fokozottan megfigyelték, nem számítottak újdonságnak. A háború kitörésekor, az oroszok hadba lépését követően szlávellenes megnyilvánulások söpörtek végig a felvidéki sajtóban „egyes felvidéki magyar lapok olyan provokáló, bántó és meggyanúsító hangon írnak általában a hazai tótságról, amely nyugtalanságot, idegességet támaszthat [...] különböző

A polgármester válasza 21. sz. 1915 biz.

6 Főképp az Érdekes Újság, Pesti Hírlap, Nyugat.

7 Szubjektív megfigyelésem szerint, az evangélikus egyház legalább 3-4-szer aktívabb, mint a katolikus egyház, melynek pedig legalább kétszer akkora bázisa volt a városban.

8 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. február 25.) 8. sz.

9 ŠABB, MBB 58.sz. 1907 Osztrólúczky főispán a polgármesternek.

nyelvű polgárai közötti jó viszony megzavarására alkalmas”.¹⁰ Hasonló jelenségre korábban már az alispán is felhívta a polgármester figyelmét, hogy hasson oda, miszerint a tót vezetőik panaszkodnak, hogy ők hazafias magyarok, és most a nehéz időkben a „hazafias körök őket magukból kirekesztik [...] gyanús szemmel nézik, sőt lebecsmérik.”¹¹ A hivatalos dokumentumokban és a sajtóban ugyan nem jelent meg 1915-től 1919-ig hasonló eset, mégis a Thurzó és a Vans családoknál, mint helybeli szlovák vezéreknél házkutatásokat tartottak.¹² A háború kitörésekor az ellenséges hatalmak állampolgárait fokozottan figyelték: a „pikler-féle helybeli börgyárban hosszabb idő óta egy orosz alattvaló dolgozik [...] a rendőrségen bejelentve nincsen ezért jobban ügyelni oda erre, bejelenteni a szállásadónál.”¹³ Az idegen egyének megfigyelése mellett további óvintézkedéseket is foganatosítottak: a „polgár szerbek bacilusokkal fertőzhetik a kutakat, ezért diszkréten állandó őriztetésről gondoskodjanak.”¹⁴

A katonaság jelenléte

A város életére a 16. gyalogezred jelenléte és a katonai kórházak iskolaépületekbe való beköltözése is nagy hatással volt. A katonaságot a felső kereskedelmi iskola épületében, az új főgimnáziumban, illetve a polgári fiúiskolában is megtalálhattuk. Emellett a kórház és a katonai barakk kórház is fogadta a katonákat és a sebesülteket. A katonai kórház rendkívül nagy volt, több mint 1700 ágygal és hét külön osztállyal rendelkezett. A betegek általában az északi harctérről érkeztek. A város központjától mintegy 5 km-re 1915 végére átalakították az addigi karantén állomást az ország legnagyobb tüdőszanatóriumává, amely több mint 2400 ágygal rendelkezett.¹⁵ A megfigyelőállomásra már 1914. szeptember 1-jén „érkezett egy 100 betegből álló transport. Ebből 70 kolera gyanús volt (később bebizonyosodott, hogy kolera volt – B. L.) [...] ezek aztán [...] úgy lettek elkülönítve, hogy a városban egyáltalán nem lépett fel fertőzés.” Mivel a sebészeti főorvos írta a cikket, az olvasóközönség első kézből értesült a háborús valóságról.¹⁶ Kolerás fertőzés később is többször előfordult, ilyenkor a fertőtlenített szennyvíz végett felhívták a lakosság figyelmét, hogy „a Garam vizét ivásra, öntözésre, mosásra, vagy egyéb házi célokra ne használja.”¹⁷ A 16. gyalogezred 1917-ben kéthetente lapot is indított *Tizenhatos újság* címmel, melynek fő célja híreket közölni a frontról és otthonról a frontra, a bevételt a Zólyom vármegyében elesett katonák özvegyeinek és árváinak ajánlották fel.¹⁸

Mesticz alezredes katonáinak jelenléte természetesen okozott néhány érzékeny súrlódást, sőt balesetet is. A civilek és a katonák közötti hangulat többször kis csetepatévá kerekedett: „a civil bagázs [...] ismét szemet szúrt a hadseregnek [...] folyt a sör, a szó és a tréfa...”¹⁹ A csetepatéknak és

10 ŠABB, MBB 20. 327-1914 M. kir. kormánybiztos Kassa – Zólyom vármegye főispánjának.

11 ŠABB, MBB 20. 89-1914 Alispánjától polgármesternek.

12 Slovenská Národná Knížnica, Literárny Archív, *Figusch Vilmos napló*., A XXIV/4-31 napló. 1914. július. 30.

13 ŠABB, MBB 20. 302-1914 Főispán BB polgármesterének.

14 ŠABB, MBB 20. 111-1914 Zólyom vármegye főispánja.

15 In: *Figyelő*, XI. évf. (1915. november 28.) 532. sz.

16 In: *Figyelő*, XI. évf. (1915. február 21.) 492. sz.

17 Ld. 3518 sz. *Hirdetmény*. In: *Figyelő*, XI. évf. (1915. június 6.) 506. sz.

18 In: *Besztercebányai Hírlap*, VIII. évf. (1917. június 24.) 25. sz.

19 In: *Figyelő*, XI. évf. (1915. április 11.) 499. sz.

a néhány kisebb gázolásnak, melyet a folyton robogó katonai málhakocsik okoztak, néhány esetben súlyos következményei is voltak: „... gerinc csigolyatörés, szárkapocs, lábsérülés...”²⁰ A fegyverrel való nem megfelelő bánásmód is okozott sérüléseket a polgári lakosságnak. „Zeifert Géza tizedes a Wágner-féle borbélyüzletben szolgálati forgópisztolyával játszott, miközben a fegyver elsült s Wágner Béla fodrászsegédet találta [...] közkórházba szállították, sérülése nem életveszélyes.”²¹ Több ízben hagyták szanaszét fegyvereiket a katonák, melynek aztán több helybeli látta kárát „a fegyverrel való játék ismét egy gyermek halálát okozta. [...] a 7 éves Pecznik János pajtásával egy fegyvert kerített, játék közben a fegyver elsült s oly szerencsétlenül találta a 7 éves fiút, hogy az nyomban meghalt.”²² A katonák ellenben rendkívül sokat segítettek a nagyobb tüzesetek, erdőtüzek oltásában és a mezőgazdasági munkálatokban is. A helyi gazdálkodók 14 napra igényelhetek katonai legénységet mezőgazdasági munkák ellátására, pontosan szabott lovas kocsizó árszabályozás mellett, az elszállásolás és az élelmezés a munkáltató feladata volt. Később nagyobb hadifogoly kontingenseket is lehetett hasonlóképpen igényelni. A polgári vonatok száma azonban erősen megcsappant, ami a helyi lakosságot érzékenyen érintette. A vasúti járatok száma szinte azonnal megfogyatkozott, 1917-re már a sajtóban is nyilvánosan tiltakoztak a zsúfoltság és a kevés járat ellen, miszerint „nem hallgathatunk tovább azon tűrhetetlen állapotokról, melynek városunk közlekedési viszonyaiban hosszabb idő óta fenn állnak.”²³ A katonaszökevények is gondot okoztak a helyi parancsnokságnak: „katonai hatóságok tapasztalják, hogy oly katonák kik katonai kötelezettségük teljesítése alól ki akarják magukat vonni [...] községekben, erdőkben stb. elmaradoznak, hol aztán a polgári lakosságtól [...] ruházatot kerítenek, hogy [...] eltűnjenek.”²⁴ A városi tanács felhívta, figyelmeztette a lakosságot, hogy a katonák szökésének előmozdítása súlyos beszámítás alá eső bűncselekményt képez.

A város arculatát nemcsak a 16. gyalogezred székhelyének ténye, hanem a nagyszámú hadifogoly is alakította. Bár az állam a hadifoglyokat igyekezett úgy elosztani, hogy mind közegészségügyileg, mind nemzetiségileg alkalmas helyre kerüljenek: pl. szláv lakta vidékeken nem akarták beosztani őket mezőgazdasági munkára, a hadügyminiszter fenntartotta magának a döntés jogát.²⁵ Emellett szigorúan tiltották az érintkezést a lakossággal, „azonban nagyon fontos a mostani harctéri helyzet miatt [...] hogy a hadifoglyok a szláv lakossággal, de különösen a gyanús intelligenciával (sic!) ne érintkezzenek.”²⁶ A hadifoglyokkal egyébként igyekeztek jól bánni, „... tekintettel az orosz hadifogságban lévő honfitársainkra indokolatlanul ne legyen szigor, ne legyen szabálytalanság, mindennemű bántalmazás és rossz bánásmód gondosan elkerültessék.”²⁷ A hadifoglyok és a bakák jelenléte, illetve a férjek távolléte számos családban okozott válságot. Ebből csupán pár töredék, ami a sajtóba is kikerült: „Öngyilkos cseléd. [...] Mária [...] 22 éves cseléd [...] kénsavat ivott. Az életunt leány szerelmi viszont folytatott egy honvédtizedessel s midőn

20 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 28.) 493. sz.

21 In: Figyelő, XI. évf. (1915. augusztus 29.) 519. sz.

22 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 7.) 490. sz.

23 In: Figyelő, XII. évf. (1917. július 8.) 539. sz.

24 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 21.) 492. sz. Csesznák Gyula.

25 In: ŠABB, MBB 20. 1916-38954 Min. rendelet szláv hadifoglyokról, 1916.3.30 sándor s.k.

26 In: ŠABB, MBB 20. 88-1916 eln. bizalmas báró Kürthy s.k. az alispánnak 1916. július 5., illetve 333-1916 körrendelet a hadifoglyokkal való indokolatlan érintkezéséről.

27 In: ŠABB, MBB 20. 150-1917 eln. tárgy orosz hadifoglyoknak jó bánásmódban való részesítése.

a viszony következményei jelentkeztek, a leány mostoha anyja kijelentette, hogy a születendő gyermeket eltartani nem fogja [...] elkeseredésében [...] meghalt.²⁸ A hadifoglyok is intim kapcsolatba kerültek a lakossággal: „Teréz [...] szerelmi viszont folytatott egy Milosevics Mihány nevű szerb fogollyal [...] hogy szégyenét elpalástolja, a gyermeket nyomban a születése után megfojtotta és ruhába csavarva a fáskamrában rejtette el.”²⁹ A keleti frontról a magyar hadifoglyok viszonylag későn, 1918 tavaszától szöktek haza, de őszre már tömegesen jöttek haza, akiket először elkülönítő táborokban helyeztek el.³⁰ Ugyancsak ekkor indultak útjukra a „nagyorosz” hadifoglyok a környékről, szeptember 10-én indult az első 2500 főből álló csoport.³¹ A szociális élet és a Nagy Háború feljebb említett égető problémája, a nem kívánt gyermekáldás is megjelent a rendeletek között. Egy 1918-as miniszteri rendelet azokról a gyermekről szólt, akik nem a férjektől születtek; az erőszakos események elkerülése végett lehetőséget nyújtott az anyáknak, hogy a gyermeket bevigye a menhelyre, árvaházba, de csak ha azt ő is akarja, illetve ha a községtől olyan igazolást hoz, hogy a férje mikor volt távol, és mikor született a gyerek. A gyermeket szoptatni csak akkor járhatott, mikor a férj még nem volt otthon, aztán pedig semmiféle tartásdíjat nem kellett fizetnie, nehogy a férjet tovább ingerelje. Ezt a rendeletet kihirdetni is csak szolidan, csendesesen kellett.³²

A közéletben beállt változások

Március 15. nyilvános megünneplése a háborúra való tekintettel elmaradt a városban, csupán ünnepi istentiszteleteket és szerény ünnepélyeket tartottak az iskolákban.³³ Az oktatásügyi intézeteket egyébként a tanerőhiány is sújtotta. 1915-ben a tanfelügyelő havi jelentése szerint Zólyom vármegye területéről 81 tanító teljesített hadiszolgálatot és emiatt 28 iskolában szünetelt a tanítás.³⁴ A helyi spekulánsok és szélhámosok is kihasználták, különösen a harcok elején, a közösség jóhiszeműségét, hiszen több ízben „honvédruhába öltözött egyén járta a házakat és 6-8 K. csalt ki azzal az ürüggyel, hogy édes anyja meghalt.”³⁵ A későbbiekben gyakorta előfordultak figyelmeztető hirdetések és kis cikkek arról, hogy egyesek üzérkedni próbáltak a háborúba vonultak életbiztosításaival, több ízben sikerült is megvásárolniuk hadbavonultak biztosításait. A két hetilapban, amelyet vizsgáltam, a szocializmus propagálása nem jelenik meg erőteljesen, hiszen kormánypárti vagy ahhoz közeli lapokról van szó, csupán mint kifejezés bukkan fel a „szocializmus” és a „proletár” 1917. áprilistól. Bár a sajtóban csupán 1917 legelején jelent meg a háború mindennaposá válásának leírt ténye, 1915 nyarától, de főleg 1916-ra már csak elvétve szóltak a vezércikkek a frontról, 1917 nyarától pedig teljesen a pártküzdelmek színterévé vált a sajtó, két-három hónapnyi hetilapot lehet végigolvasni úgy, hogy a tomboló háború ténye alig érdemel említést.³⁶

28 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 28.) 497. sz.

29 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. március 11.) 10. sz.

30 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. szeptember 1.) 597. sz.

31 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. szeptember 8.) 598. sz.

32 ŠABB, MBB 20. 1918. res. min. rendelet res. Főispán valamennyi polgármesternek.

33 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 14.) 495. sz.

34 In: Figyelő, XI. évf. (1915. április 4.) 498. sz.

35 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 7.) 494. sz.

36 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. január 7.) 1. sz.

A városi lakosság közül egyébként rendkívül sok katona hunyt el. 1915 januárjától 1916 decemberéig 86 halott közkatonát találunk a hetilapok Besztercebánya város hivatalos anyakönyvi bejegyzései között, 1917 januárjától 1917 júliusáig azonban 227-et!³⁷ Ugyanerre az időszakra, illetve a háború végéig mintegy 30-35 tisztviselő vagy bevonult városi méltóság esett el. A továbbiakban a *Figyelő* hetilap már nem közli a katona halottakat.

A háború, pontosabban a román hadüzenet (és az ebből eredő petróleumhiány) hozta el a villamos energia korát nemcsak a város szélesebb közönségének, hanem néhány környékbeli községnek is. Ezt a sajtó is hangoztatta, mint követendő példát. A városban 1918 tavaszára akkora nőtt a villannyal világítók száma, hogy új, 2000 lőerős elektromos központ építését kellett megkezdeni, hiszen csak a városban 300 újabb fogyasztó várta villamos bekapcsolását.³⁸

A háború azonban a gyengébbik nem egyenlőségi küzdelmeit is előtérbe helyezte. Az újságírók tudatosan építették fel a koncepciót: az első ilyen jellegű cikk, egy vitéségi éremről szól, amit egy női hadapród nyert el.³⁹ A következő két hónap múltán egy életmentő leány híre után rögtön egy cikk található az első német katonanőről, aki ráadásul ugyanolyan javadalmasban állt, mint férfi kollégái.⁴⁰ A besztercebányai Jolán 15 évesen húzta ki a hároméves kisfiút a sebes Garamból: „a Stadler-parton egész tömeg férfi nézte a sebes vízben vergődő gyermeket, többen le is vetkőztek, de a hideg vízbe beugrani egyik sem mert.”⁴¹ Az ipari munka és a mezőgazdasági munkák után maga a közigazgatás is alkalmazásba vett női munkaerőt, amikor a helybeli tartalékkórházban az összes férfi alkalmazottnak nőekkel való kicserélése rendeltetett el, több mint 20 betegápolónőre és 30 takarítónőre volt szükség.⁴² Az egyenlőség nyílt támogatásig azonban 1918-ig kellett várni, az általános megállapítás szerint: a „Közepes-átlagos nő és a férfi egyenrangú szellemi téren.”⁴³ Két hétre rá jelent meg a hír, miszerint „feminista előadás lesz Besztercebányán”, melyen „Réz Lola fog előadást tartani e kérdésről...”⁴⁴ A választójogi viták is állandóan napirenden voltak 1917 nyara után, illetve az általános régi rend, az úri Magyarország is szenvedett néhány csorbát: ugyanis a városi katonatemetőben sokan díszítgették hozzátartozójuk sírját, pedig korábban szép egyformák voltak: „Hősök temetője [...] a hősök mind egyforma hősök és sérti a demokratikus egyenlőség elvét [...] hadd legyen szegény és gazdag sírja egyenlő.”⁴⁵

Ellátási problémák

Besztercebánya valamivel több mint 10 000 lakosának élelmiszerfogyasztásának szinten tartásának kísérlete a háborús években rendkívül nagy terhet rótt az önkormányzatra. A háború elnyúlásával a lakosság élelmezése jelentette a legnagyobb gondot, különösen a városokban. Már ez első hónapokban problémák akadtak a vetőmagokkal, több ízben nedves búzát árultak

37 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. május 27.) 21. sz. 57 halott katona ...

38 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. április 14.) 577. sz.

39 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 14.) 491 sz.

40 In: Figyelő, XI. évf. (1915. április 11.) 499. sz.

41 In: Figyelő, XI. évf. (1915. április 11.) 499. sz. Az ezüst érdemkeresztet meg is kapja augusztus elején.

42 Ld. *Város hivatalos közleményei 888-1917. sz.* In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. február 11.) 6. sz.

43 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. február 3.) 566. sz.

44 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. február 17.) 568. sz.

45 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. április 8.) 14. sz.

vagy vetőmagot hamisítottak 1915 tavaszára. Az árusok a perköltség és a büntetés mellett általában arra ítéltettek, hogy helyi érdekű hetilapban és napilapban megjelentessék az ítéletet.⁴⁶ 1915 februárjában a húskérdés is előtérbe került, először a sajtó útján: „a húsárak napról emelkednek a nélkül, hogy az emelkedést a közgazdasági viszonyok indokolnák. A közönség teljesen ki van szolgáltatva [...] s kétségbeesetten várja a hatóság intézkedését, a mely még egyre késik.”⁴⁷ A cikkíró Bars megye példáját hozza fel megoldási javaslatként, ahol az árakat maximalizálták. Az újság jelzi az erdőkincstár felé, hogy legalább egyszer egy héten néhány métermázsa halat hozhatna a piacra „ugyanis hal van bőven, és az erdei vadakat is szívesen látná a közönség.”⁴⁸ De már ekkor probléma, hogy a vadászó közönség a tilalmak ellenére mindenféle ürügy alatt (kórházi szeretetadomány, élelmiszerhiány) engedély nélkül tartott vadászatot.⁴⁹ Március elején megkezdték a lisztutalványok kiosztását, mely egy személyre egy hónapra hat kilogrammot jelentett, ugyanitt cikk található a komló, tehát a sör alapanyagának hiányáról.⁵⁰ Az általános húshiány már májusban egy mészárszék csődjét okozta a városban.⁵¹ A közigazgatás igyekezett a lehető legtöbb élelmiszert a városban tartani „a Besztercebányára utalt liszt csak a Besztercebányai lakosoké (sic!), ezért a péküzleteknek szigorúan megtiltom, hogy idegeneknek kenyeret eladjanak.”⁵² Bár a sajtó igyekezett propagálni a hadikenyér ízletességét, augusztusra, mikor megjött a rendes liszt, kibújt a szög a zsákból „városunk végre megszabadul a kukoricalisztől s tiszta lisztet élvezhet.”⁵³ A városi polgárság már 1915 nyarán a közeli falvakba járt bizonyos termékekért, melyek a helyi piacon hiánycikknek számítottak, mint pl. a tojás. A falvak lakóinak helypénzt sem kellett fizetni, sőt maximális árat sem kellett betartani: „az úriasszonyok egy része [...] eljárogat a szomszéd falvakba s ott a tojásokat összevásárolják. Hogy mi az ára, azt nem igen kérdezik, hiszen telik bőven, férjem uram vagyona annál inkább gyarapodik, minél hosszabb ideig tart a háború.”⁵⁴ Bár a kezdeti sokk után az élelmezés stabilizálódott, a lakosság hozzászokott a szerényebb körülményekhez, mégis 1917 közepére a helyzet valóban súlyossá vált.

Az első álláskereső hirdetés, melyben a következő indoklás szerepel: „ki a háború miatt kenyér nélkül maradt.” 1915 elején jelent meg a helyi hetilapban.⁵⁵ A gazdák és a falusiak féltek fedezetni kancáikat, attól tartottak, hogy a hadsereg elveszi őket, a hatóság próbálta nyugtatni a lakosságot, hogy a katonaság utólagosan kifizeti majd a fedeztetési díjat, ha igazolni tudják annak árát. 1916-ra egy városi sertéshizlaló telep létesítése is megtörtént, melyet később a város lakossága is közvetve nevelt, hiszen – mivel kevés volt a takarmány – a hivatal kérte a lakosságot, hogy tegyék el a krumplihéjat, maradékot, a városi kocsi pedig délutánonként összeszedte azokat.⁵⁶ Hogy miként növekedtek az árak, azt jól megfigyelhetjük az alábbi táblázatban:

46 In: Figyelő, XI. évf. (1915. január 24.) 489. sz.

47 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 21.) 492. sz.

48 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 21.) 492. sz.

49 In: Figyelő, XI. évf. (1915. február 28.) 493. sz.

50 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 7.) 494. sz.

51 In: Figyelő, XI. évf. (1915. május 23.) 505. sz.

52 Ld. 3733. sz. *Hatósági rendelet*. In: Figyelő, XI. évf. (1915. június 13.) 507. sz.

53 In: Figyelő, XI. évf. (1915. augusztus 8.) 516. sz.

54 In: Figyelő, XI. évf. (1915. július 25.) 514. sz.

55 In: Figyelő, XI. évf. (1915. január 24.) 459. sz.

56 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. június 3.) 22. sz.

Termék	Szalonna	Disznoszár	Tej	Vaj	Tojás	Tészta liszt	Főző liszt	Kenyer liszt	Cipő
1914 július	183 f	192-184 f	24-20 f	360-320 f	7-8 f				16-20 k
1915 Február	360-344 f	400-380 f							
1915 Március	400-360 f	440-420 f	28-24 f	400 f	12-10 f				
1915 Április		5 K 10 f							
1915 Július		6 K 10f	28f	4 K	13 f				
1915 Szeptember-Október			28 f	6 K	16 f	87 f	69 f	50 f	
1915 December	6 K 50 f - 7 K 36 f								
1916 Július					22-24 f				45-50 K
1917 Április			54-58 f						
1917 Augusztus						136 f	60 f	42,2 f	
1918 Április	9 K 70 f - 11 K 60 f	12 K 40 f				318 f	104 f	68 f	
1918 Augusztus	13 K - 16 K	16 K							

1. Táblázat – A Besztercebányai Piac árszabása

Ehhez képest egy helyettes tanár a főgimnáziumban évi 1700 K-t keresett 1917-ben, míg a kézi napszám szintén 1917 tavaszán s ősszel férfierőben négy koronát, nyáron öt koronát, a női erőnél pedig tavasszal s ősszel három koronát, nyáron pedig 3 K 50 fillért ért.⁵⁷ A kórházi betegápolók napi két koronát teljes ellátással, a takarítónők pedig havi 50 koronát kaptak lakás és ellátás nélkül.⁵⁸ További probléma volt a „hadmentes” munkaerő keresése, mely során a tartós felmentést nem élvezőket nem szívesen alkalmazták.⁵⁹

Az újabb, most már válságos hullám 1917 nyarán jelentkezett: egy képviselő „szóvá tette a város területén uralkodó túrhetetlen közbiztonságot, különösen a lopásokat, melynek tettesei legtöbbször katonák.”⁶⁰ 1917-18 fordulójára a helyzet ennél is súlyosabbá vált, ugyanis már tömegével hamisították az alapvető élelmiszerárúkat a helybeli termelők. A tejevizsgálat „a vidékről behozott tejes asszonyoknál [...] a tej legnagyobb részét nagy mennyiségben vizezve találta...” Ugyanakkor a város „belterületén az utóbbi időben a lopások és tolvajlások fokozottabb mértékben harapózdáltak el.”⁶¹ Az emberek egy része lopásokhoz folyamodott, ugyanis a kerti lopások, házi nyulak és csirkék eltűnése visszatérő hír 1918 folyamán, az újságok szerint is „a kertek látogatói legtöbbször katonák.”⁶² 1918-ban a besztercebányai piacon több mint 31 tejárust ítélték el kisebb nagyobb összegekre, (80-500K) perköltség megtérítésére és az újságban való kötelező leközlésre, nevükkel és lakhelyükkel. 1918 februárjában egyenesen lisztszükség fenyegette a várost, ugyanis „oly kevés liszt utaltatott ki, hogy az egyenlőre csak két heti járandóság fedezésére elegendő [...] mindenki takarékoskodjék, ahogy tud.”⁶³ A nyáron még a helyi kórházban sem jutott elegendő élelem a betegek ellátására, a helyi vöröskereszt a sajtó útján kérte a lakosságot, hogy „a kórházba tejet, bort és fehér kenyeret szíveskedjenek juttatni, mert a kórház őket mindezekkel ellátni nem képes.”⁶⁴ Ekkora jelentek meg az első elítélt árdrágítók is a lapok hasábjain, egy tucat

57 Ld. 2331-1917. sz. *Hirdetmény*. In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. április 22.) 16. sz.

58 Ld. *Város hivatalos közleményei 888-1917. sz.* In: Besztercebányai hírlap, VIII. évf. (1917. február 11.) 6. sz.

59 In: Figyelő, XI. évf. (1915. augusztus 29.) 519. sz.

60 In: Figyelő, XII. évf. (1917. szeptember 2.) 547. sz.

61 Ld. 124-1918 számú *Hirdetmény*. In: Figyelő, XIII. évf. (1918. január 13.) 563. sz.

62 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. augusztus 11.) 594. sz.

63 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. február 24.) 569. sz.

64 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. július 7.) 589. sz.

árust ítélték el csak augusztusban, és a tendencia folytatódott.⁶⁵ Ekkor már valóságos élelemuzsora lépett fel, „vármegyénk közönsége nem bírja tovább a lehetetlen drágaságot [...] radikális orvoslást kérünk.”⁶⁶ A gabonát kézipoggyászban szállították ki az emberek, a zólyomi rendőrség sok olyan utast ért tetten, akik „idegenből kézipoggyászként lisztet és búzát szállítottak.”⁶⁷ A sajtó panaszkodott, hogy idegenek járják sáskamódra a várost, és vásárolják fel a városi készleteket: „... úgy hemzseg Besztercebánya a vidám idegenektől [...] e helyet tartják a kievésre legalkalmasabbnak [...] erszényes osztály [...] kávéházak süteményeit [...] csemegések árut mesésen el tudják tüntetni. [...] Igaz, hogy fizetnek érte, de elviszik innen...”⁶⁸ Ilyen viszonyok között talált a Zólyom vármegyét és Besztercebányát a „spanyol betegség” is, amely augusztusban ütötte fel fejét a városban. Szeptember végére számos iskola szünetelt a járvány végett. A háborús vicceket már a lapokban is közölték, miszerint „Ki mit vet, úgy rekvirálnak nála, akármilyen korán kelsz is, az aranyat a hadsereg beszállítók lelik meg” stb. Az elkeseredés kora őszre gyűjtogatásokba torkollott: „a községi előjárókkal és hatósági liszt kiosztásával megbízottakkal szemben táplált gyűlöletből eredő gyűjtogatásokkal állunk szemben.”⁶⁹ Az elkeseredés általánossá vált.

Megoldási kísérletek

A helyi hatóság az országos intézkedések – mint a termények árának maximalizálása és a törvények szigorítása – mellett rendkívül szerteágazó tevékenységet végzett a felmerült problémák orvoslására. Az árak maximalizálása 1915 tavaszán nem hozta meg a hozzáfűzött reményeket, ugyanis az árak közlése után „egyszerre eltűntek a hentes üzletekből a különféle cikkek, amelyekből még pár nappal ezelőtt – a magasabb árban – elég készlet volt. Protekció kell, hogy az ember valamihez jusson.”⁷⁰ A városi közgyűlés a város költségén másfél vagon 75 q kókuszszirt, 25 q kókuszvaját és 50mm disznósírt vett és beszerzési áron árulta a lakosságnak. Eleinte minden öttagú családnak maximum havi 5 kg disznósírt és ugyanynyi kókuszszírra szóló utalványt adtak ki.⁷¹ Besztercebánya városa többször folyamodott hasonló akcióhoz, 1915 őszén például 25 métermázsa dán konzervgulyást, 5 métermázsa májpástétomot és 5 métermázsa szárított tengeri halat hozatott a városba. Emellett 120 hadifoglyot foglalkoztatott, akik közül 60-an a városi erdőben, míg 60 fő pedig munkásként állott a város közönségének rendelkezésére.⁷² Ugyanakkor a háború okozta gazdasági zavarok végett ki kellett doboltatni, hogy lelkiismeretlen üzérkedők a tanácstalan kisembereket alaptalan ijesztgetésekkel káros ügyletek kötésére bírják. Főleg állatok, termények eladása végett, a címen, hogy a hadsereg majd elrekvirálja, az orosz elviszi, így jutva hozzá olcsón az áruhoz. „Még aggasztóbb az a jelenség [...] hogy az elesettnek vélt katonák itt-hon maradtjaik birtokaik eladására biztatják.”⁷³

65 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. augusztus 4.) 593. sz.

66 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. július 7.) 589. sz.

67 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. augusztus 18.) 595. sz.

68 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. július 28.) 592. sz.

69 Ld. Vármegyei közigazgatási ülés. In: Figyelő, XIII. évf. (1918. szeptember 15.) 599. sz.

70 In: Figyelő, XI. évf. (1915. december 19.) 535. sz.

71 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 21.) 496. sz., XI. évf. (1915. április 4.) 498. sz., XIII. évf. (1915. április 11.) 499. sz.

72 In: Figyelő, XI. évf. (1915. november 7.) 529. sz.

73 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 14.) 495. sz.

A beszerzések azonban egyre drágábbá és nehezebbé váltak, ezért Csesznák Gyula, Besztercebánya polgármestere közéleti értekezletet hívott össze 1915 októberében, miszerint az „élelmiszerek helyi maximalizálása célra nem vezet”, majd ismertette azt a javaslatot, hogy „a városok saját maguknak gondoskodjanak közönségük részére az elsőrendű élelmiszerek beszerzéséről” azt pedig majd „önköltségen vinnék a piacra.”⁷⁴ Alig pár hétre rá megalakult a városok élelmezési központja zólyomi beszerzési központtal (Léva, Zólyom, Besztercebánya, Breznóbánya, Körmöcbánya) – a németországi Zweksverbandok mintájára. November végére közel 350 000 korona értékben közvetített rendelést, főleg káposztát, szárított tengeri halat, húskonzervet, amerikai disznósírt, zsírt, holland vaját, rizst stb. szerzett be.⁷⁵ 1916 után viszont a beszerzési központnak már nem találok nyomát. A lakosság szerény készletei ellenére postázott élelmet bevonult családtagjainak, a hadvezetőség felhívta az érintettek figyelmét, hogy a harctéren van élelem elég, az ellátás jobb, mint a hátszágban, ez köztudomású, ne küldjenek a postán élelmiszert, inkább adják el a közeli városokban.⁷⁶

A város adományból és saját erőből a városi szegény gyermekek számára 1918 elején ingyen tej akciót is indított, melyre viszonylag sok adakozó adományozott. A sajtó ugyanis aktívan cikkezett a gyermekhalandóságról, miszerint „a született gyermekeknek majdnem a fele születése első évében elpusztul.”⁷⁷

Besztercebányán működött egy városi közkonyha is, melynek heti étlapját a lapok előre leközölték, heti öt koronáért nyújtott ebédet. Egy adag mindenkor fél liter levesből és félliternyi mellékételből állt.⁷⁸ 1917 februárjára az ebédjegy váltásnál minden alkalommal 24 dkg-ról szóló lisztjegyet kellett az előfizetőknek átadni, márciusra pedig egy 10 dkg-ról szóló zsírjegyet is kellett adni. 1917 nyarára, határozottan húsmentesé vált az étlap, néha vasárnapra is csak virsli vagy húsleves jutott. 1918-ra a helyzet e téren is súlyosbodott, ugyanis egy olcsóbb polgári közkonyhadikonyhát is nyitottak, bár az arra vonatkozólag „kétségtelen, hogy [...] a fix fizetésű s nagyobb számú családtaggal bíró tisztviselő ellátása kérdését meg nem oldja...”⁷⁹ Ugyanekkor a vendéglők árait is maximalizálták, két városi vendéglő első, a többi másodosztályú minősítést kapott...⁸⁰

Az egzisztenciát veszített kisiparosok, kishivatalnokok segélyezésére 1915 végén gondolt először az adminisztráció, mikor is az alispán kérésére a polgármester 25 főt íratott össze, ebből egy kishivatalnok családjának „havi 20 korona segélyt, míg a többi kisiparosnak havi 10-10 koronát juttatott.”⁸¹ Az eddig nagy előnyt jelentő, biztos állami fizetésű hivatalnokréteget már az első komolyabb áremelkedések érzékenyen érintették. Az önkormányzat 1915 őszén utalt ki háborús drágasági segélyt, mely évi fizetés alapján kb. 10-15%-al emelte a béreket.⁸² Erre reakcióként a római katolikus tanítók is kérvényezték a drágasági pótlékot, a város pedig az egyházon keresztül 1300 K pótlékot fizetett ki a tanári karnak.⁸³ Az állami és törvényhatósági tisztviselők azonban rendkívül nagy nehézségek árán tudtak csak megélni az exponenciálisan növekedő árak miatt, így

74 In: Figyelő, XI. évf. (1915. október 14.) 526. sz.

75 In: Figyelő, XI. évf. (1915. november 28.) 532. sz.

76 In: Figyelő, XII. évf. (1917. szeptember 23.) 550. sz.

77 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. február 10.) 567. sz.

78 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. január 21.) 3. sz.

79 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. szeptember 1.) 597. sz.

80 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. szeptember 8.) 598. sz.

81 ŠABB, MBB 20. 915-1915 dec. 14. Főispán polgármesternek.

82 In: Figyelő, XI. évf. (1915. október 3.) 524. sz.

83 In: Figyelő, XI. évf. (1915. október 31.) 528. sz., XIII. évf. (1915. november 28.) 532. sz.

1917 júliusában Zólyom vármegyei beszerzési csoport alakult, amely tömegfogyasztási cikket igyekezett beszerezni a részükre. Tagja lehetett minden községi alkalmazott, tagdíj nem volt, az alakuló gyűlést „óriási érdeklődés” övezte. Bár júliusban 900 igényjogosult tag belépését bejelentette, szeptemberre azonban nem több mint 73 családot találunk tagjaik között, annak ellenére, hogy augusztusban például 25 mm zsírt szerzett be a csoport. A beszerzési csoport 1918 folyamán is működik, amikor már a nyugdíjas tisztviselő tagok is részesednek a kiosztott élelmiszerekből.⁸⁴

A város és a megye igyekezett lakosságát a lehető legjobban ellátni, ennek bizonyítéka, hogy néha a minisztériumi rendeltetéseket és a rekvirálásokat ellen is igyekeztek fellépni. 1917 elején a polgármester például az új zsírjegyek bevezetését halasztotta el bizonytalan időre.⁸⁵ 1917 végén a főispán, Dr. Darányi Kálmán 10000q szénát mentett meg azzal, hogy a pozsonyi császári és királyi katonai parancsnokság rekvirálását és eladási szerződéseit hatályon kívül helyeztette.⁸⁶ 1918 tavaszán a közlekedési ügyi miniszter 1302 marhát kért a sereg számára Zólyom vármegyétől, ezt viszont a közigazgatási bizottság „aránytalanul magasnak találta [...] a miniszterhez táviratilag fordult.”⁸⁷ A végső elkészítéssel határos, rézfedelek, rézerezsek, villámhárítók rekvirálásának rendeletét, „Besztercebánya város kérésére óra és harangtorony és vártemplom leszedését a kultuszminiszter függőben tartotta.”⁸⁸ Sőt, a közlekedés terén a polgármester mindent megtett, a szó szoros értelmében: Csesznák Gyula a maximális ár felett tengerit szerzett be Mendl Ede és fia helybeli kereskedővel, és az alispán küldött egy bizalmas iratot, hogy a hasonló eljárástól a jövőben jobb lenne tartózkodni.⁸⁹

A városban lelki gondozó egyesület is alakul *Patronage Egyesület* névvel, amely felkereste a Besztercebányáról hadba vonult polgárok hátramaradt családait, és érdeklődött azok állapota felől. Ha a gyermekek „a züllés lejtőjére tévedtek [...] ahol ily eseteket talál, ott hatóság segítségével, de saját hatáskörében is segíteni igyekezik. [...] szép szó tanulságokkal, életigazságokkal, ha kell hatóságilag.”⁹⁰ A városban lelkigyakorlatokat is tartott a besztercebányai Oltáregyesület vezetősége a háború megpróbáltatásai s nehéz szenvedései között tengődő tagjai számára. A négy napos lelkigyakorlatokon csak jegyekkel lehetett megjelenni. Bővebb információt sajnos nem találunk annak működéséről, de egy ízben 210 jegyet bocsájtottak ki e célra.⁹¹ Beteg, mozgáskorlátozottá vált katonák oktatása is aktívan folyt a városban. Volt méhészeti tanfolyam, polgári iskolai tanfolyam, kertészeti tanfolyam, kosárfonó tanfolyam, seprőkötő tanfolyam, villamos szerelői, dinamógép kezelői, gőzgép kezelői, könyvviteli, cipészipari tanfolyam is.⁹²

„Belső ellenség és a felvidék csehesítése”

Az 1915 elején, mikor az árak rohamosan növekedni kezdtek és megjelentek az első ételjegyek, jelent meg az első vezércikk a „belső háborúról”, kisebb érdekcsoportokról, amelyek a maguk

84 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. május 27.) 21. sz., majd a Figyelő 1917. júliusi, augusztusi és 1918. márciusi számai.

85 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. január 28.) 4. sz.

86 In: Figyelő, XII. évf. (1917. december 2.) 560. sz.

87 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. március 17.) 528. sz.

88 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. augusztus 11.) 594. sz.

89 ŠABB, MBB 20. 1666-915. Alispán levele a polgármesternek.

90 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 28.) 497. sz.

91 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. március 4.) 9. sz.

92 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. április 22.) 16. sz.

„érdekeit minimálisan, vagy egyáltalán sehogy sem akarják feláldozni ...”⁹³ Ezt több hasonló kis-cikk is követte. Többnyire nagypolgárok, milliomosok és a fővárosiak voltak a célkeresztben, a „pesti drága madárkák”, ám azonnal hangsúlyozták a cikkírók, hogy „a belső férgek eltaposásáról [...] a katonai törvényszék jól működik, de nem csak háború idején kéne ezeket a palotásokat, panamásokat, piszkos üzleteket, férgeket hűvösre rakni.”⁹⁴

Helyi szinten nemzetiségi probléma, és hasonló villongások a háború alatt és előtt sem fordultak elő nagy számban. Legkésőbb 1917 elejére-közepére azonban a helyiek a helyi vezércikkek alapján tudomást szereznek egyes cseh képviselők és körök háború után céljairól. Az első vezércikk, amely a nemzetiségi elvet ismertette 1917 elején jelent meg, eszerint „Franciaország és Olaszország csak Ausztria és Magyarország olasz nyelvű állampolgáira akarják alkalmazni ezt az elvet és figyelembe se veszik, hogy Franciaországban is élnek megváltatlan olaszok.”⁹⁵ Továbbá a szlovének helyzetét ecsetelték, kik a cikk szerint Olaszországban iskola és hatósági nyelvhasználat híján vannak, „Ausztriában viszont a szláv törzs nyelvét és sajátosságait éppen az osztrák uralom ápolja legbuzgóbban ...”⁹⁶ „Magyarország tótok lakta vármegyéi Csehországhoz csatolandók – Mondják Sztanszky és Prasek urak, osztrák képviselő és volt miniszter, akiket ezért a szép mondásukért az isten nyíla simítson meg, szívből kívánom.”⁹⁷ 1918 őszén közölték, hogy a felvidék 13-16 magyar vármegyéjének az önálló cseh államhoz való csatolására a szövetségesek rábólintottak, és ez legyen „figyelmeztetés a magyar állam és társadalom részére”, hogy résen legyen, mert készül valami. A következő hetekben a sajtó a „Tót pénzintézetek ingatlan vásárlásairól” cikkezett Zólyom vármegyében.⁹⁸ A városban mintegy hat-hét család magyarosította nevét 1918 közepéig.

Pártharcok

Az 1917. május 23-án lemondó Tisza István alaposan felkeverte a belpolitika unalmas állóvizét: a *Besztercebányai Hírlap* főcímén a vármegyei közgyűlésen „tekintélyes számban vettek részt a tagok, ragaszkodásukat és szeretetüket fejezték ki a távozó kormány javára.”⁹⁹ A *Figyelő*, amely pont ekkor és evégett indult újra, a Nemzeti Demokrata Szövetség szócsövénévé vált. A főszerkesztő, Dr. Jánossy István szerint „Mindenki megegyezik abban, hogy a régi renden sok hiba tapadt [...] ezeket ki kell küszöbölni, [...] Az elharapózódott, megrögzött régi elméletekkel a világot, nemzeteket, népeket kormányozni tovább nem lehet. »népnek« jog kell nekik, szabadság...”¹⁰⁰ Nagy port kavart Dr. Szentiványi Géza királyi pénzügyi tanácsos nyílt leve Herritz Gyulának, a nemzeti munkapárt helyi elnökének, mely elindította a nemzeti munkapártból való kilépések sorozatát. A vita főképp a választójog körül bontakozott ki. Amíg a nemzeti munkapárt szimpatizánsai szerint az ország épességét veszélyeztette, Szentiványi Géza szerint „azokat a hősöket, akik nemzetünket, otthonunkat, családunkat védik, azokat jogokhoz kell juttatni! [...] az a minimum, amit a nemzet vitéz és dicső

93 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 7.) 494. sz.

94 In: Figyelő, XI. évf. (1915. március 21.) 496. sz.

95 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. január 21.) 3. sz.

96 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. január 21.) 3. sz.

97 In: Figyelő, XII. évf. (1917. július 22.) 541. sz.

98 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. szeptember 15.) 599. sz.

99 In: Besztercebányai Hírlap, VIII. évf. (1917. június 3.) 22. sz.

100 In: Figyelő, XII. évf. (1917. július 1.) 538. sz.

fainak hála jeléül adhat.”¹⁰¹ A hónap végére meg is alakult a helyi, Besztercebányai Nemzeti Demokrata Szövetség – amely kezdetben kb. 50 tagból állott – dr. Dienes Emil vezetésével elfogadták gróf Esterházy Móric kormányprogramját.¹⁰² „A szövetség eszméje lelkes visszhangra talált. A belépést eddig több száz választó polgár jelentette be...”¹⁰³ Októberre a helyi csatározás, igazodva az országos eseményekhez, eldőlt. Dienes Emil szervező bizottsági elnök szerint: „s máig már az otthonlévő városi választók abszolút többsége jelentette be a szövetséghez tartozó csatlakozását.”¹⁰⁴ A környékhez képes Besztercebánya volt a leggyorsabb, Zólyomban csupán december 16-án gyűlt össze a helyi közgyűlés. Az események valószínűleg megmozgatták a helyi közéletet, ugyanis a szerkesztői üzenetek között már nem három-négy reakciót látni a különféle ügyekre, hanem nyolc-tíz cifránál cifrább üzenetet, melyek döntő többsége a pártkérdésről szóló cikkekre adott főszerkesztői reakció. Ezek legtöbbször a nemzeti demokrata szövetség malmára hajtotta a vizet: „ellenzéki lapot szerkeszt egy állami tisztviselő »válasz« tudjuk, Tisza idején ez lehetetlen lett volna, most meg teljesen rendjén van” »vagy« „vegye tudomásul, hogy lapunk sem a múltban nem kapott, s most sem kap egy fillér kormánytámogatást sem.”¹⁰⁵ Az 1918 tavaszán a Nemzeti Demokrata Szövetség Alkotmánypárttá való változása sokkal zökkenőmentesebben, szinte már rutinból lezajlott.¹⁰⁶

A pártharcoknak természetesen nyoma sincs a hivatalos iratok között, a kormány gondolkodásmódjának változása azonban érzékelhető: több minisztériumi rendelet foglalkozott a nemzetiségi és vallásügyi békével, egyetértéssel, az adóuzsorások elleni harccal, a családi tűzhelyek védelmével. A háború folytatásának kérdésében azonban nincs változás, a katonák harci szellemének emelésével, sértő álhírek terjedésének megakadályozásával foglalkoztak, és a helyi újságok szerkesztőinek is tudtára volt adva, hogy cikkezzenek a koholmányok ellen, a hadikölcsönök fizetését ellenőrizték, különösen a nemzetiségi tulajdonban lévőket.

Összegzés

Besztercebánya városának háborús évei – csakúgy, mint más nagyvárosok esetében – főképp az ellátási problémák és a jövőben való bizonytalanság jegyében teltek el. Az árak folytonos növelése elkeserítette a lakosságot és a kispénzű polgárság főleg mellékállások betöltésével foglalatostkodott. A családfenntartó behívása egyenesen az éhezés szélére jutatott egyes családokat. A Nagy Háború első fél esztendejében a sajtó a harcokkal foglalkozott, majd főként a háborús kitartással, melyet a kezdeti élelmezési sokk okozott, különösen 1915 tavaszán, mikor is sorra vezették be a jegyrendszert és az árak egyre csak emelkedtek. Az 1916-os évre a háború intézményesült, a lakosság hozzászókkott az állapotokhoz, sőt egyre inkább megszokott életét folytatta. 1917 második felére azonban az ellátási problémák egyre súlyosbodtak, az 1918-as évben pedig már gyakorlatilag éhezés sújtotta a lakosság nagy hányadát. Ami a város politikai életét illeti, az események hűen követték a budapesti történéseket, és általánosságban is elmondható, hogy a városi értelmiség a pesti események iránt rendkívül érdeklődő volt, a felvidéki szlovák törekvések pedig csak ritkán jelentek meg a cikkeken.

101 In: Figyelő, XII. évf. (1917. július 8.) 539. sz.

102 In: Figyelő, XII. évf. (1917. július 29.) 542. sz.

103 In: Figyelő, XII. évf. (1917. szeptember 2.) 547. sz.

104 In: Figyelő, XII. évf. (1917. október 7.) 552. sz.

105 In: Figyelő XIII. évf. (1918 október-november)

106 In: Figyelő, XIII. évf. (1918. március 3.) 571. sz.